

Hilversum: een geschiedenis van 120.000 jaar

Recente inzichten in de lokale archeologie

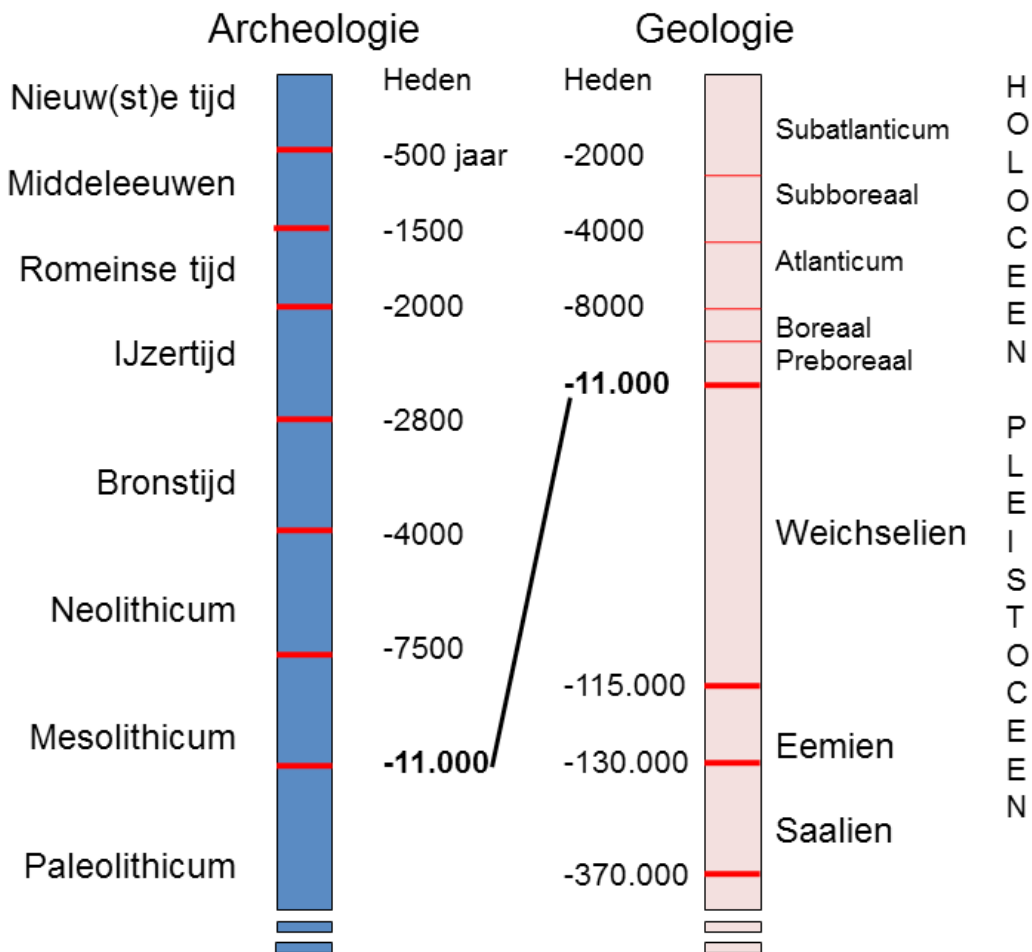
Afbeelding 1: De akkers in het Corversbos, vindplaats van tientallen Neandertalerartefacten. (foto: auteur)

Afbeelding 2: Een kern, laat midden paleolithicum, gevonden in het Corversbos door Jonny Offerman-Heykens. Van linksboven naar rechtsonder lopen enkele duidelijke ribben over het oppervlak, een aanwijzing voor menselijke bewerking. (coll. Huis van Hilde, object 9503-55)

Sander Koopman

De archeologie van Hilversum is veelzijdig. Ruim 150 jaar onderzoek en toevalsvondsten, zowel door vrijwilligers als professionele archeologen, geven een beeld van een plek die al 120.000 jaar in trek is om te wonen. Archeologische vondsten en onderzoek reiken inmiddels, met de opkomst van de WO2-archeologie, tot in de 20^e eeuw. Een deel van de lokale archeologie is aan de orde gekomen in eerdere artikelen in het HHT Eigen Perk, waaronder het themanummer over archeologie, dat is uitgegeven in 1992, en een artikel uit 2013 met nieuwe inzichten over het grafveld aan de Liebergerweg. Dit artikel legt vooral de nadruk op nieuwe inzichten en vondsten van de afgelopen twintig jaar die nog niet in dit tijdschrift gepubliceerd zijn. Aan de orde komt een aantal plekken waar nieuwe vondsten zijn gedaan, of waar aanvullend archeologisch onderzoek is verricht. Op afbeelding 3 staan de behandelde locaties weergegeven.

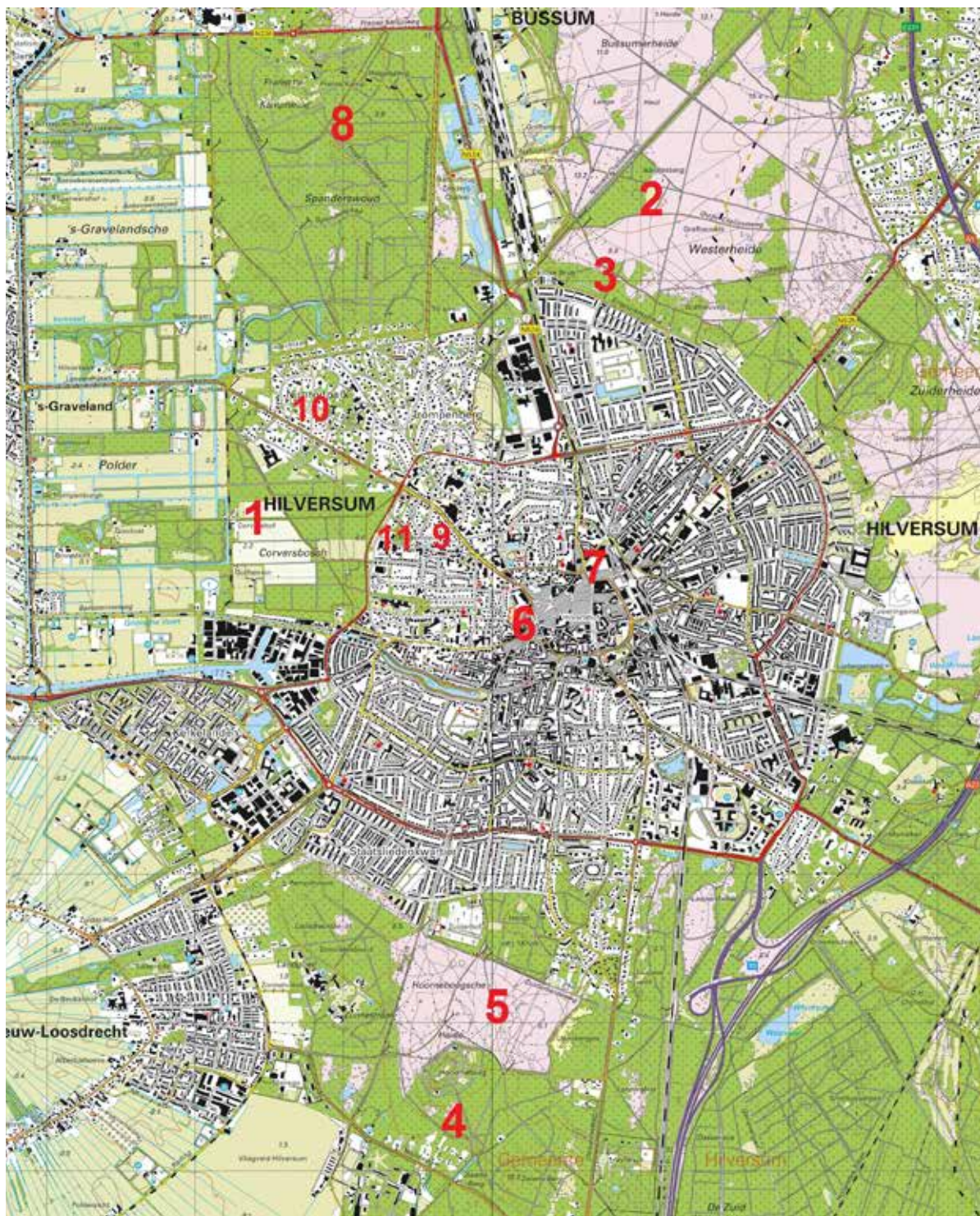

Corversbos

Het Corversbos (1) (afb. 1) is één van de weinige plekken in Nederland waar op grote schaal artefacten uit het laat-midden-paleolithicum zijn gevonden. In deze tijd, van 130.000 tot 115.000 jaar geleden, leefden in Nederland naaste verwanten van de moderne mens: de Neandertalers. De Neandertalers leidden een nomadisch bestaan en maakten werktuigen van het lokaal aanwezige vuursteen. Tussen 1969 en 2010 zijn op akkers in het Corversbos meer dan honderd stuks (mogelijk) bewerkte vuursteen gevonden, waarvan minimaal veertig

zekere artefacten (afb. 2), zoals kernen en schrabbers. De eerste vondsten werden gedaan in 1969 door amateurarcheoloog Jonny Offermans. In de jaren '70 en '80 deed zij nog vele tientallen vondsten. Het duurde echter geruime tijd voordat het bijzondere karakter van de vindplaats werd erkend.

Naar aanleiding van deze vondsten zijn door archeologievereniging AWN Naerdincklant diverse veldverkenningen uitgevoerd op de akkers van het Corversbos, waarbij ook paleolithische vondsten zijn gedaan. De Neandertaler-artefacten kwamen met name voor op de

Abbeelding 3: Kaartje met weergave van de besproken locaties. Cijfers: zie tekst. Ondergrond: Kadaster, Topografische kaart van Nederland 1: 25.000. Bewerking: Sander Koopman.

noordelijke akkers; op de zuidelijke akkers zijn er nauwelijks gevonden. Een aantal jaren geleden kwam er dankzij geologisch onderzoek in bouwputten aan de 's-Gravelandseweg meer duidelijkheid over de ondergrond van het Corversbos. Die bestaat uit onverstoorde smeltwaterafzettingen, ontstaan aan het eind van het Saalien (de voorlaatste ijstijd). Dat betekent dat de artefacten na depositie nauwelijks meer verplaatst zijn. De duidelijke concentratie duidt dan ook waarschijnlijk op een plek waar een groep mensen enige tijd verbleef en vermoedelijk regelmatig terugkeerde.

Aardjesberg

Op de Aardjesberg (2) (afb. 4) worden al sinds het begin van de 20^e eeuw vuursteen artefacten uit vrijwel alle

tijdperiodes gevonden. In de loop der tijden hebben vele personen hier gezocht. In 1954 verscheen een publicatie van T.G. Appelboom over tientallen mesolithische vondsten van de Aardjesberg (afb. 5). Bijzonder was de vondst in de jaren '90, door Ben Walet en Auke Boelsma, van nog eens vele tientallen artefacten uit het mesolithicum (afb. 6). Hierbij ging het bijvoorbeeld om schrabbers, steken en spitsen. Opvallend was ook hier de hoge concentratie van vondsten en het gegeven dat veel van de gevonden werktuigtypen in een 'huishoudelijke' context passen. Dat zou kunnen duiden op de aanwezigheid van een nederzetting. Maar daadwerkelijke sporen van een nederzetting zijn hier tot nu toe nog niet gevonden.

In 2012 heeft AWN Naerdincklant een veldverkenning uitgevoerd op de akker van de Aardjesberg, waarbij veel

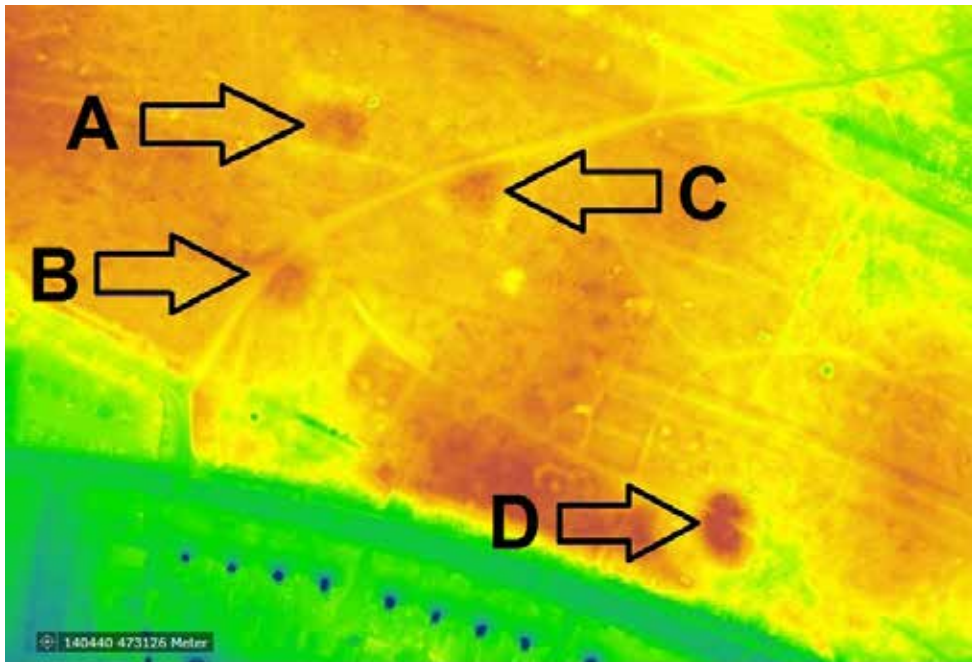

Afbeelding 4: De Aardjesberg, in nevelen gehuld. De vindplaats van archeologische objecten uit vrijwel alle tijdperiodes. (foto: auteur)

Afbeelding 5: Een schrabber, mesolithicum, gevonden op de Aardjesberg begin jaren '50 door T.G. Appelboom. Het werktuigje meet slechts 1,9 cm in doorsnede. (coll. Huis van Hilde, object 10085-26)

Afbeelding 6: Een groep vuursteen artefacten van de Aardjesberg-Westerheide te Hilversum en gedateerd in het midden-mesolithicum. Van links naar rechts - Eerste rij: spitsen. Tweede rij: diverse werktuigtypen. Derde en vierde rij: schrabbers. (coll. Ben Walet)

Afbeelding 7: AHN-hoogtebeeld van het gebied ten noorden van de Erfgooiersstraat, nabij de Van Dijkstraat. Met de letters A t/m D zijn vier verhogingen weergegeven die mogelijk grafheuvels zijn. (uit: Koopman, Een overzicht van de Gooise en Baarnse grafheuvels op basis van www.ahn.nl)

Afbeelding 8: Heuvel C uit afbeelding 6. De heuvel is nauwelijks zichtbaar, maar de vegetatie erop is enigszins afwijkend. (coll. auteur)

kleine stukjes aardewerk uit de ijzertijd zijn gevonden. In 2014 zijn er opnieuw vondsten gedaan op de Aardjesberg, deze keer een aantal vlakbij elkaar gelegen scherven van aardewerk uit de ijzertijd, van drie verschillende typen. Waarschijnlijk zijn deze te koppelen aan het urnenveld uit de ijzertijd, dat zich uitstrekt over een groot deel van de Bussumer- en Westerheide. Het totaal aantal op de Aardjesberg gedane vondsten, waarschijnlijk enkele duizenden, verspreid over diverse collecties, maakt deze locatie tot één van de belangrijkste archeologische sites van het Gooi.

Erfgooiersstraat

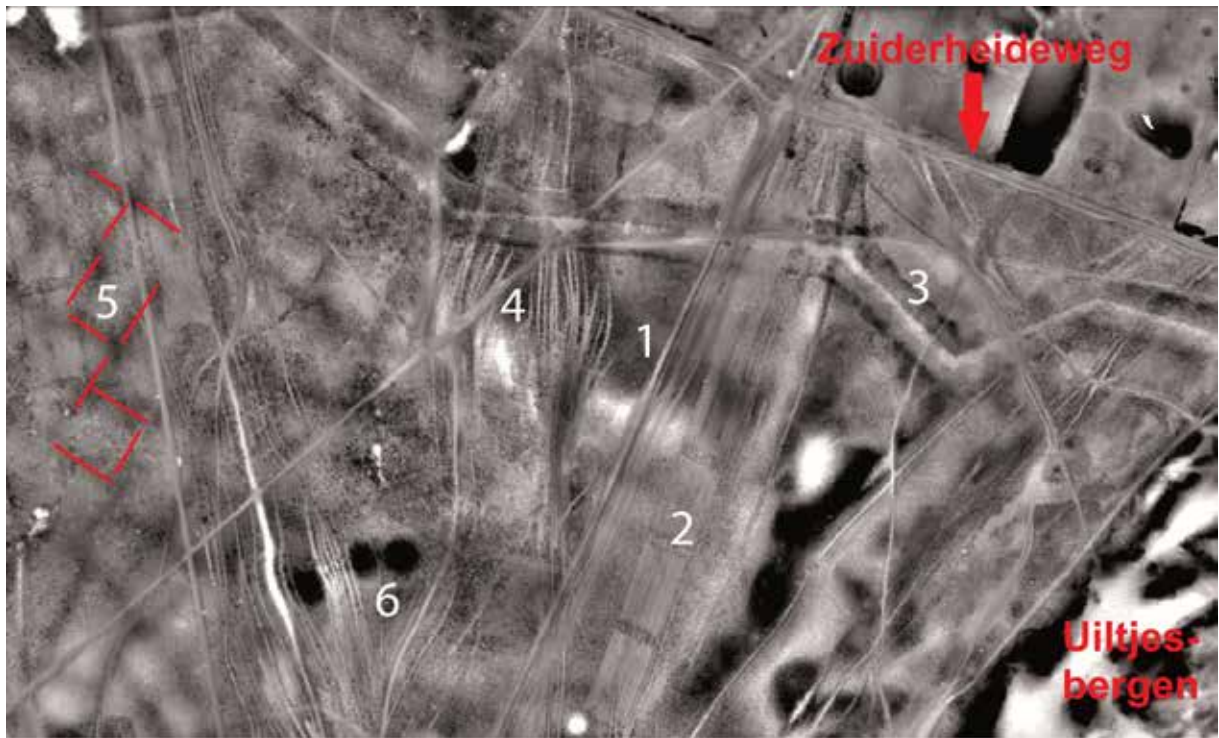
De randbebouwing langs de Erfgooiersstraat is ook een plek waar veel archeologische vondsten zijn gedaan. Deze bosstrook is aangelegd in de jaren '60 en hierbij zijn met name in het noordelijk deel (3) veel resten van aardewerk aangetroffen. Ter hoogte van de Graaf Wichmanstraat liggen twee grafheuvels. In 2016 is een inventarisatie uitgevoerd van de grafheuvels in het Gooi en Baarn. Op basis van inspectie van AHN-beelden bleek dat er langs de Erfgooiersstraat mogelijk nog enkele grafheuvels liggen, die niet eerder zijn ontdekt (afb. 7).

Afbeelding 9: Schets van de groep Albrecht met schuin door het midden lopend de locatie van Duits afweergeschut langs de antitankgracht op de Westerheide, ter hoogte van de Erfgooiersstraat. (ill. Archief NIOD)

Afbeelding 10: Bronzen randbijl, gevonden ten zuiden van de Hoorneboegse Heide, nabij het Tienhovens kanaal. (coll. Huis van Hilde)

Afbeelding 11: AHN-differentiebeeld van het oostelijk deel van de Hoorneboegse Heide. In de buurt van het cijfer 5 is een dambordvormig patroon zichtbaar (zie de hulplijnen). Dat weerspiegelt de restanten van het raatakkercomplex. (uit: Wortelboer, Van bronstijd tot moderne tijd, 2014)

De interpretatie van heuvel D is onzeker, maar van de heuvels A t/m C is het zeer aannemelijk dat het grafheuvels betreft. Deze heuvels zijn in het terrein nauwelijks zichtbaar (afb. 8) maar hebben elk de typische doorsnede en vorm van een grafheuvel. Daarbij liggen ze in een patroon dat zeer typerend is voor grafheuvels: in een klein groepje en vlakbij elkaar. Ook is er vlakbij aardewerk uit het neolithicum gevonden. Het gegeven dat de heuvels nauwelijks zichtbaar zijn, kan veroorzaakt zijn door egalisatie (bijvoorbeeld voor landbouw) reeds vóór 1855, het jaar waarin de grafheuvels op de Westerheide voor het eerst onderzocht werden. Verdere egalisatie door graafwerkzaamheden in de Tweede Wereldoorlog en bij de aanleg van de randbebouwing zullen ertoe geleid hebben, dat de heuvels nog meer vervlakt zijn geraakt. In de Tweede Wereldoorlog lag dit gebied namelijk vlakbij de Duitse antitankwal met Duits afweergeschut (afb. 9).

Hoorneboegse Heide

Ten zuiden van de Hoorneboegse Heide (4) is in 1988 een bronzen randbijl (afb.10) gevonden door F.J.P. van

Breemen. Deze bijl is sinds een aantal jaren te zien in Geologisch Museum Hofland te Laren. Gezien de specifieke kenmerken van de bijl, zoals het dunne blad en de vrijwel gave rand, werd al vermoed dat het hier gaat om een offergave. De bijl is nooit gebruikt, maar diende als statussymbool, en is waarschijnlijk als offergave gedeponeerd in de veenmoerassen ten zuiden van de Hoorneboeg. Een en ander is kort na de vondst beschreven in een artikel van bronsexpert J. Butler, dat echter nooit gepubliceerd is. In 2012 is er een aanvullend onderzoek uitgevoerd naar de bronzen bijl en is de synthese van beide inspanningen alsnog gepubliceerd door Liesbeth Theunissen en Bertil van Os. Het onderzoek van 2012 bestond uit een analyse van het oppervlak van de bijl met een draagbare XRF-meter (röntgenfluorescentie-spectrometer). Hiermee kon de samenstelling van de bijl nauwkeurig worden bepaald. Uit de metingen bleek dat het tingehalte van de bijl opvallend hoog is: dertig procent of hoger, tegen tien tot vijftien procent in de meeste bronzen voorwerpen. Dit wordt ook wel aangeduid als tinbrons, en geeft het voorwerp een zilver-spiegelende

glans. Ook is vastgesteld dat de samenstelling van de koperfractie erg lijkt op kopererts. Hieruit valt te concluderen dat de bijl van maagdelijk erts is gemaakt. Op grond van de vorm van de bijl werd al vermoed dat het exemplaar afkomstig is uit Zuid-Duitsland of Zwitserland. De samenstelling van het koper in de bijl blijkt overeen te komen met die van de koperertsen uit die regio, waarmee het chemisch onderzoek de culturele interpretatie bevestigt.

De Hoorneboegse Heide is de afgelopen jaren ook in het nieuws geweest vanwege het raatakkercomplex dat er is gevonden. Gedetailleerde analyse van digitale hoogtebestanden (AHN, Actueel Hoogtebestand van Nederland) bracht een dambordvormig patroon aan het licht

op bepaalde delen van de Hoorneboegse Heide (5) (afb. 11, 12). Plaatselijk is dit in het terrein zelfs nog zichtbaar in de vorm van grindbanen over de paden. Eind 2012 heeft de RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) dit patroon op twee locaties onderzocht middels het uitvoeren van grondboringen. Hierbij zijn begraven bodems, handgevormd aardewerk, houtskool en een afslag van vuursteen aangetroffen. De houtskool is afkomstig van verschillende boomsoorten: eik, wilg, sleedoorn, appel/peer/meidoorn (niet nader te determineren) en den. Wilg en sleedoorn zijn twee soorten die van nature niet tot nauwelijks op droge zandgrond voorkomen, maar bij de prehistorische mens zeer in trek waren: respectievelijk voor bijvoorbeeld vlechtwerk en veekeringen. Ook

Afbeelding 12: Zicht op het deel van de Hoorneboegse Heide waar het raatakkercomplex heeft gelegen. Links op de achtergrond de bossen van Hoogt van 't Kruis. (foto: auteur)

was er in de buurt al eens een Romeinse munt gevonden op een afgeplagd stuk heide.

De combinatie van al deze vondsten wijst onmiskenbaar op menselijke invloeden en maakt een interpretatie als raatakkercomplex² zeer aannemelijk. Rond 2005 was de Hoorneboegse Heide opnieuw het toneel van een bijzondere vondst, toen E. Schardam hier op een zandpad een fragment van een vuursteen Grand Pressigny-mes uit het neolithicum (Enkelgrafcultuur) vond. Het fragment is ruim 6 cm. lang en is vervaardigd van vuursteen uit Noord-Frankrijk. Dergelijke messen werden veelal gebruikt als grafgift.

In 2011 zijn door Arthur Dadema diverse, reeds rond 1990 gedane vondsten gemeld van de Hoorneboegse Heide: twaalf potscherven uit de bronstijd, een aarde-werkscherf van een Enkelgrafbeker, een vuursteenkern en afslagen uit het neolithicum, een slijpsteen met een gat erin en tot slot een fossiel bot. Eveneens in de jaren '90 had Dadema hier al een 'Pointe de Tayac' spits

gevonden, een zeldzaam type vuursteen spits uit het paleolithicum.

Een veldverkenning in september 2016 heeft helaas alleen (sub)recente vondsten opgeleverd, waaronder een dubbeltje uit 1850, en een 'leeuwencent' van rond 1880, maar het moge duidelijk zijn dat ook de Hoorneboegse Heide een rijke archeologische vindplaats is waar men alert dient te zijn op mogelijke vondsten.

Kerkbrink

De Kerkbrink (6) (afb. 13) is één van de locaties waar de oorsprong van Hilversum ligt. In eerdere publicaties is reeds beschreven dat er op deze plek in de 13e/14e eeuw vermoedelijk een woontoren heeft gestaan. Opgravingen door leden van AWN Naerdincklant bij de afgebrande Grote Kerk in 1971 brachten resten van fundamenten aan het licht. De conclusie was dat deze konden horen bij 20'n woontoren. De aangetroffen resten en het feit dat de Kerkbrink tot de oudste delen van Hilversum

Afbeelding 13: De Kerkbrink gezien vanaf de Torenstraat, met zicht op de plek waar in 2003 de opgravingen zijn uitgevoerd. Nu staat daar de aangebouwde vleugel van Museum Hilversum. (foto: auteur)

Afbeelding 14: Aangetroffen benen gebruiksvoorwerpen. (foto: L. de Jong)

behoort, vormden aanleiding om voorafgaand aan de uitbreiding van het toenmalige Goois Museum een archeologisch onderzoek uit te voeren. Hiervoor werden in 2003 twee opgravingsputten gegraven. In deze putten zijn diverse structuren aangetroffen en duizenden fragmenten van keramiek, pijpenkoppen, glas en botten. Zo is er ruim 43 kilo keramiek geborgen en bijna acht kilo glasscherven.

De aangetroffen structuren betreffen onder meer een beerput, een waterput, twee kelders, muurresten, graven en mogelijke paalgaten. De putten, kelders en muren horen zeer waarschijnlijk bij het oude schoolgebouw dat hier tussen 1750 en 1930 heeft gestaan. De graven horen waarschijnlijk bij de naastgelegen kerk.

De gevonden fragmenten komen met name uit de beerput en zijn zeer divers van aard. Er is één stuk prehistorisch

Afbeelding 15: Het Langgewenst gezien vanaf de Groest. (foto: auteur)

aardewerk aangetroffen, dat verder niet nader is getermineerd. Het overgrote deel van de keramiëkscherven bestaat uit industriële keramiek, met name ‘creamware’ (roomkleurig, ongedecoreerd aardewerk) en ‘pearlware’ (wit aardewerk met veelal blauw decor) uit Engeland. Daarnaast veel faïence (Nederlands tafelaardewerk met tinglazuur, veelal wit met blauw of paars decor), roodbakend aardewerk en witbakend aardewerk. De glasresten zijn vooral scherven van drinkglazen, waaronder kelkglazen en zogeheten luchtslingerglazen (glazen met dunne luchtkanaaltjes in de stam, die vooral in zwang waren tussen 1740 en 1750). Ook zijn er veel scherven van wijnflessen en van vensterglas gevonden.

De aangetroffen botresten zijn afkomstig van verschillende soorten zoogdieren en hangen samen met de consumptie van vlees. Ook zijn enkele voorwerpen van been aangetroffen (afb. 14); een fragment van een luizenkam, een fragment van een borstel en een fragment van een busje of een heft van een mes.

Al met al heeft de opgraving bij de Kerkbrink helaas geen

nadere inzichten opgeleverd over de veronderstelde woontoren, maar heeft wel een aardig kijkje geboden in het leven van de 17^e- en 18^e-eeuwse Hilversumse burgerij.

Langgewenst

Het Langgewenst (7) (afb. 15) is enkele jaren geleden opnieuw ingericht. Voorafgaand daaraan is in 2009 een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Van het gebied waar het plein ligt is 19^e-eeuwse bebouwing bekend, waaronder de vroegere boerderij Langgewensch. Bovendien ligt het Langgewenst in het verlengde van de Groest, die verondersteld wordt om, naast de Kerkbrink, de tweede middeleeuwse kern van Hilversum te zijn. Al met al voldoende redenen om alert te zijn op archeologische vondsten.

Voor het onderzoek zijn verspreid over het terrein vijf werkputten gegraven met een totale oppervlakte van 730 m². In een deel van de profielen is een plaggendek aangetroffen, wat duidt op voormalige landbouwgrond.

Ook zijn er spitsporen aangetroffen (afb. 16), mogelijk duidend op grondverbetering.

In één van de kuilen is in een 'coupe' een grijs tot grijs gevlekte vulling met houtskoolspikkels waargenomen (afb. 17). Vermoedelijk is dit spoor prehistorisch, maar

omdat dit de enige waarschijnlijk pre-middeleeuwse vondst was is het verder niet onderzocht. Verder zijn er de nodige muurresten, bouwkeraamiek, bakstenen en 85 aardewerkfragmenten uit de 18e en 19e eeuw aangetroffen.

Afbeelding 16: Spitsporen in één van de werkputten aan het Langgewenst. (uit: Tolboom, Proefsleuvenonderzoek)

Afbeelding 17: Coupe van een spoor met houtskoolspikkels, mogelijk prehistorisch. (uit: Tolboom, Proefsleuvenonderzoek)

Afbeelding 18: Ingang van de atoomschuilkelder aan het Langgewenst, in 1979. (foto: SAGV)

In 2016 is er alsnog een onverwachte vondst gedaan aan het Langgewenst. Tijdens de herinrichting kwam een voormalige atoomschuilkelder uit 1956 aan het licht. De kelder bestond uit twee ruimtes en bood plek aan honderd personen. De ruimte was voorzien van luchtfiltering, verlichting en een toilet. Na 1986 raakte de bunker in onbruik. Inmiddels is de bunker na documentering gesloopt, maar de contouren ervan zijn zichtbaar gemaakt in de bestrating. De ingang van de bunker is in 1979 nog vastgelegd op een foto (afb. 18).

Spanderswoud

In het noordelijk deel van het Spanderswoud (8) is door AWN Naerdincklant in 2012 een veldverkenning uitgevoerd op de toen recente kapvlakten. Hierbij zijn diverse vondsten uit de Franse tijd aangetroffen (afb. 19). Het gaat om munten, uniformknopen, kogels, een appliqué (regimentsaanduiding op een uniform) in de vorm van het cijfer 3, en een deel van een sabel. Men vermoedde al een samenhang met de aanwezigheid van Franse militairen, zeker gezien het nabijgelegen toponiem Fransche

Kampheide. Het raadsel werd uiteindelijk opgelost door een onderzoek van digitale hoogtebeelden (AHN) door prof. Jos Bazelmans van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Op de hoogtebeelden zijn patronen te zien die duiden op de resten van een kampement.

Historisch onderzoek heeft aan het licht gebracht dat het hierbij gaat om een kampement uit 1809. Het is aangelegd in maart/april van dat jaar, waarbij onder meer veertien gemetselde waterputten zijn aangelegd. In mei werd het kampement betrokken, en in de zomer van 1809 verbleven er in totaal iets meer dan 4.350 manschappen. In september van dat jaar werd het kamp opgeheven en verlaten, waarbij de waterputten werden dichtgemetseld. Diverse structuren van het kamp - zoals wallen, (kook)kuilen en de 'garde du camp' - zijn nog goed op de hoogtebeelden te herkennen (afb. 20, 21). De wal van de 'garde du camp' is in het terrein nog aanwezig (afb. 22).

Losse vondsten

Naast de bovengenoemde onderzoeken zijn er in de loop

der jaren de nodige losse vondsten gedaan. Dit zijn over het algemeen toevalsvondsten, bijvoorbeeld objecten die met behulp van een metaaldetector zijn gevonden of gewoon op het oog:

1) Nabij de kruising Lindenheuvel-Costeruslaan (9) is een vuursteen dolk gevonden, omringd door een krans van veldkeien (Archis melding 4469; vondstjaar niet te achterhalen). Enkele meters zuidelijker lag een grijs gespikkelde vuurstenen kling (Archis melding 18616). Beide vondsten kunnen worden gedateerd in het neolithicum en worden gerekend tot overblijfselen van de

Enkelgrafcultuur.

2) Bij de Parklaan (10) is een vuursteenafslag met windlak en witte patina gevonden (Archis melding 15228; vondstjaar niet te achterhalen). Windlak en patina zijn het gevolg van blootstelling aan zand en wind. Het geeft aan dat deze vuursteenafslag langere tijd aan het oppervlak heeft gelegen. Op deze locatie werden tevens enkele scherven middeleeuws aardewerk uit de grond gehaald. 3) In Pinetum Blijdenstein (11) zijn in 2015 bij graafwerkzaamheden twee scherven aardewerk uit de ijzertijd gevonden (afb. 23).

Afbeelding 19: Diverse voorwerpen uit de 18^e/19^e eeuw, gevonden in het Spanderswoud op de locatie van een voormalig Frans kampement uit 1809. Zie lopende tekst voor de toelichting. Collectie: Olaf Langendorff. (foto: auteur)

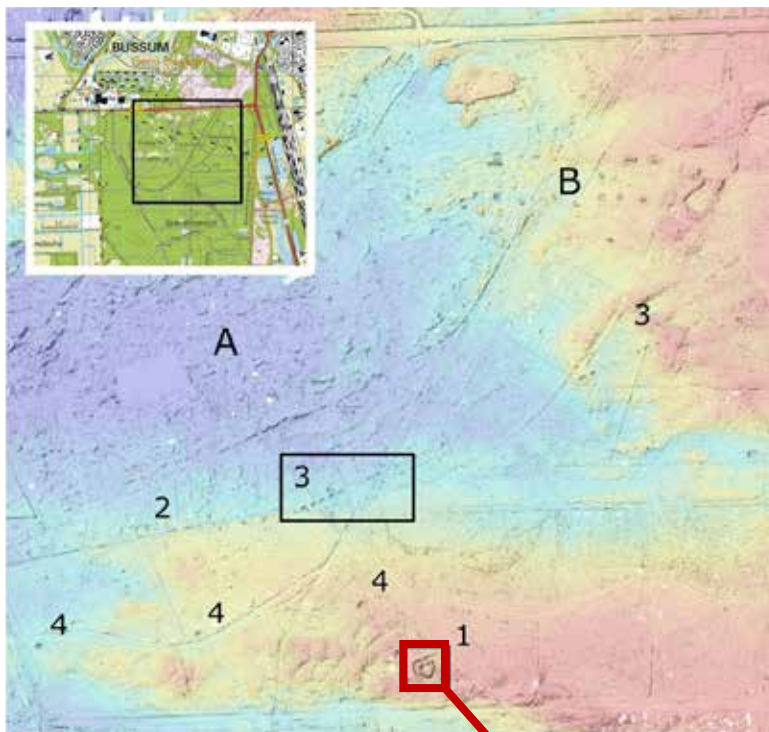
4) Twee munten uit de Romeinse tijd. In 2000 is op de Hoorneboegse Heide een munt uit de tweede eeuw na Christus gevonden, en in 2009 in Kerkelanden een koperen Romeinse munt van keizer Nero, periode 54-68 na Christus, met een doorsnede van 22 mm.

Tot besluit

Uit het voorgaande is wel duidelijk geworden dat de archeologische kennis van een gebied geen statisch geheel is. Sinds het verschijnen van de archeologiespecial van

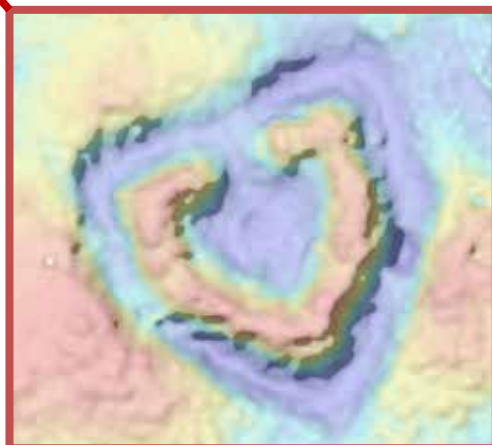
Eigen Perk in 1992 zijn er flink wat nieuwe inzichten ontstaan en reeds bestaande inzichten verstevigd. Vanuit drie hoeken wordt onze kennis voortdurend verrijkt. Allereerst is er de wettelijke onderzoeksplicht. Bij ruimtelijke ingrepen boven een zekere omvang moet in gebieden met een beschermingsstatus of hoge archeologische verwachting archeologisch onderzoek worden uitgevoerd. Soms levert dit interessante resultaten op, zoals bij de Kerkbrink.

Ten tweede zijn er de voortschrijdende technologische

Afbeelding 20: AHN2-beeld van het noordelijk deel van het Spanderswoud. Met de nummers 1 t/m 4 zijn structuren van het kampement aangegeven. (1) omwalling, "garde du camp"; (2) omwalling (?); (3) reeks van (kook?) kuilen; 4 drie diepe (drenk?)kuilen. (uit: Bazelmans, 'Het AHN2'.

Afbeelding 21: AHN2-detailbeeld van de "garde du camp", een miniatuurardwerk in het Spanderswoud. (uit: Bazelmans, 'Het AHN2'.

Afbeelding 22: De wal van de "garde du camp" is nog duidelijk te zien in het Spanderswoud. (foto: auteur)

Afbeelding 23: Twee aardewerkscherven uit de ijzertijd, gevonden in het Pinetum. (foto: Pinetum Blijdenstein)

mogelijkheden. Met name de beschikbaarheid van gedetailleerde digitale hoogtebestanden heeft geleid tot veel nieuwe inzichten, waarvan het raatakkercomplex op de Hoorneboegse Heide en het Franse kampement in het Spanderswoud goede voorbeelden zijn.

En tot slot is er de grote rol van toevalsvondsten en veldverkenningen. Deze hebben op substantiële wijze bijgedragen aan de archeologische kennis van ons gebied. De mooiste voorbeelden uit dit artikel zijn wel de Neanderthalervindplaats in het Corversbos en de talloze vondsten, die zijn gedaan op de Aardjesberg. Maar ook ons

inzicht in de Romeinse tijd van het Gooi, en dus Hilversum, is volledig gebaseerd op toevalsvondsten.

Het is dan ook belangrijk om archeologische vondsten altijd te melden! Deze meldingen kunnen worden gedaan bij de vondstcoördinator van AWN Naerdincklant via vondsten.naerdincklant@gmail.com, bij voorkeur voorzien van duidelijke foto en de gegevens van de vondstlocatie. Ook voor toekomstige generaties betekenen deze vondsten een verrijking van onze kennis van het verleden.

NOTEN

¹ AHN = Actueel Hoogtebestand van Nederland.

² Raatakkers zijn vierkante akkertjes, omgeven door wallen en daterend uit de periode late bronstijd tot Romeinse tijd.

LITERATUUR

Appelboom, T.G., 'Een vindplaats van Mesolithische werktuigen op de Gooise Heide', *Westerheem*, jg. 3, 1954 nr. 5-6.

Bazelmans, J., 'Het AHN2 en het raadsel van het toponiem Bussum-Franse Kamp', *Archeologica Naerdincklant* 2013-3.

Bongers, J.M.G., & M.L.J. Bergmans, *Hilversum, Schuttersweg/Jonkerweg (Gemeente Hilversum, N.H.)*. Een inventariserend archeologisch veldonderzoek. Steekproefrapport 2012-03/12Z.

Cruysheer, A.T.E., 'Naerdincklant op zoek naar Supermens. Veldwerkcampagne Hilversum-Corversbos 2006', *Jaarverslag AWN Naerdincklant* 2006, 2007.

Cruysheer, A.T.E., 'Vondstmeldingen 2009', *Jaarverslag AWN Naerdincklant* 2010.

Cruysheer, A.T.E., 'Nieuwe grafvondst Liebergerweg', *HHT Eigen Perk* 2013-1.

Dral, W., 'De middeleeuwse woontoren van Hilversum', *HHT Eigen Perk* 1992-3.

Koopman, S. & A.T.E. Cruysheer, *Paleogeografie en bewoningsdynamiek tussen Vecht en Eem*, 2012. Koopman, S., 'Een overzicht van de Gooise en Baarnse grafheuvels', *Archeologica Naerdincklant* 2016-2.

Mensch, E. van, 'Het Frankisch grafveld in Hilversum', *HHT Eigen Perk* 1992-3.

Offerman-Heykens, J., D. Stapert & L. Johansen, 'Een Neanderthaler-kampement in het Corversbos bij Hilversum (N.H.)', *Paleo-aktueel* 21, 2010.

Pelgrim, E. J., 'Archeologie van het Gooi', *HHT Eigen Perk* 1992-3.

Provincie Noord-Holland, 'Archeologische kroniek 2011', *Holland jg* 43, 2012.

Roller, G.J. de, B. Peters & W. Beex, *Een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven en een archeologische bouwbegeleiding aan de Kerkbrink te Hilversum (N.H.)*. ARC-Publicaties 86, 2003.

Theunissen, E.M., en J.W. de Kort (red.), *Prehistorische raatakkers op de Hoorneboegse Heide bij Hilversum, verslag van een veldtoets*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 225. RCE, 2014.

Theunissen, E.M., en B. van Os, 'De pronkbijl van de Hoorneboegse Heide te Hilversum. Een staaltje vakmanschap van 4000 jaar geleden', *Archeologica Naerdincklant* 2014-2.

Tolboom, M.A., *Hilversum Langgewenst: Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven*. BAAC Rapport A-09.0171, 2009.

Tolboom, M., *Proefsleuvenonderzoek op het marktplein Langgewenst in Hilversum*, 2010.

Visser, R., 'Diepgravend en oppervlakkig. Een vlucht door de geschiedenis van archeologisch onderzoek in Hilversum en omstreken', *Jaarverslag AWN Naerdincklant* 2004, 2005.

Walet, B., 'De 'Aardjesberg', een steentijdvindplaats gelegen binnen het archeologische monument op de Westerheide te Hilversum. Van Midden-Acheul tot Middeleeuwen', *APAN/EXTERN* 1999/2000.

Weele, S. van der, *Hilversum in oorlogstijd. Duitse verdedigingswerken uit de Tweede Wereldoorlog. Een inventariserend archeologisch onderzoek*, 2016. Folder van de gemeente Hilversum.

Wimmers, W.H. & R.R. van Zweden, *Archeologische en historisch-geografische elementen in een natuurgebied. Antropogene achtergronden van de Gooise natuurgebieden*. SC DLO Rapport 143, 1992.

Wortelboer, R., 'Van bronstijd tot moderne tijd. Een reis door de tijd aan de hand van lokale hoogteverschillen in de Hoorneboegse Heide bij Hilversum', *Archeologica Naerdincklant* 2014-2.